

Eesti raskeveo tõugu hobuste säilitus-ja aretusprogramm. vastu võetud EHS üldkoosoleku otsusega 07.03.2003 Säreveres. Täiendused ja muudatused eesti raskeveo tõugu hobuste säilitus-ja aretusprogrammi vastu võetud EHS üldkoosoleku otsustega 16.04.2004 Tartus ja 18.04.2008 Vana-Võidus.

EESTI RASKEVEO TÕUGU HOBUSTE SÄILITUS- ja ARETUSPROGRAMM

§1. Õiguslikud alused

Õiguslikud alused eesti raskeveo tõugu hobuste (tõumärk ER) säilitus-ja aretusprogrammi (edaspidi Programmi) jaoks on :

- 1.1. Euroopa Ühenduse määrused ja direktiivid, mis puudutavad hobusekasvatust ja tõugude säilitamist
- 1.2. Eesti Vabariigi Põllumajandusloomade aretuse seadus ja sellega seonduvad õigusaktid

§2. Üldine

- 2.1. Programm haarab kõiki abinõusid, mis on vajalikud eesti raskeveo tõugu hobuste genofondi säilitamiseks ja aretuseks.
- 2.2. Programmist võtavad osa kõik hobused, kes on kantud eesti raskeveo tõugu hobuste tõuraamatusse ja nende järglased.
- 2.3. Tõupopulatsioon hõlmab 01.01.2008 seisuga 204 hobust.
- 2.4. Programm on koostatud aastateks 2003...2010.

§3. Säilitamise ja aretuse eesmärk

- 3.1. Säilitamise ja aretuse eesmärgiks on eesti raskeveo tõugu hobust säilitamine ning aretustöö tulemusena mitmekülgse kasutusotstarbega tööhobuse saamine, kes vastaks kohalikele looduslikele tingimustele ja majanduslikele vajadustele.

Eesti raskeveohobune on tugeva konstitutsiooniga, tüse, hästi arenenud lihaste ja tugeva luustikuga külmavereline hobune.

Tõu struktuuri hoidmiseks kasutatakse liin-ja perekondaretust. Tõu struktuur on vajalik, et säilitada ja kujundada erineva genotüübiga rühmi, mis on lähtekohaks tõu säilimisel.

Peamiseks aretusvõtteks on puhtatõuline aretus, mis on suunatud soovitud tunnuste kinnitamisele kasutades tunnustatud sugutäkke ja lubades mõõdukat inbriidingut. Aretusvõttena on lubatud kasutada sisestavat ristamist genofondi rikastamiseks ja sugulusaretuse ohu vältimiseks vastavalt PLAS §3(5) ja §11(1).

- 3.2. Valikukriteeriumid:

- päritolu
- tüüp ja eksterjäär
- liikumine
- seesmised omadused (tervis, kohanemisvõime, söödakasutus, iseloom, temperament, jõudlus)
- jõudluskontroll

- 3.3. Põlvnemine. Sugulastõud.

Programmis osalevate hobuste põlvnemise aluseks on võetud eesti raskeveohobuste esimesse tõuraamatusse (Eesti Ardennihobuste tõuraamat) kantud hobused ja nende järglased. Sihikindla aretusega ja põlvnemisega ühistest vanematest saavutatakse põlvnemise ühtsus. Tõu konstantsus säilitatakse valikuga ja paaride valikuga.

Sugulastõud on rootsi ardenn, belgia ardenn, nõukogude raskeveohobune ja leedu raskeveohobune.

3.4. Tüüp ja kehaehitus.

Tüüp: silmapaistvalt hea, proportsionaalse ja suurejoonelise külmaverelise hobuse tüübiga hobune, kusjuures on ilmekalt välja kujunenud sugupoolte tunnused (mära ja täku tüüp); Eesti raskeveo tõugu hobusel peab väljenduma tihe ning tugev konstitutsioon, hea ainevahetus, vastupidavus ja töövõime.

Soovitav on väga hea iseloomu, tasakaaluka temperamendi ja väga heade liikumisomadustega hobune.

Soovitavad mõõtmed: täkud - turjakõrgus 161 ... 171 cm
kämbla ümbermõõt 23,0 ... 25,0 cm
märad - turjakõrgus 158 ... 168 cm
kämbla ümbermõõt 21,5 ... 23,5 cm

Erinevatel kehaosadel on soovitatavad ja mittesoovitavad tundemärgid :

Pea Soovitav: proportsionaalne, laia otsmikuga, sirge profiiliga, väljenduslike, sõbralike silmade, keskmiste kõrvade ja laia lõuapärade vahega
Mittesoovitav: ilmetu, suur , kumera profiiliga pea, väike ning tuim silm ning kitsas lõuapärade vahe

Kael Soovitav: keskmise pikkusega , tugev ja lihaseline. Tiheda lakaga.
Mittesoovitav: lühike, halva lihastusega või madala asetusega kael

Turi Soovitav: keskmise pikkuse ja kõrgusega
Mittesoovitav: lühike ja madal turi

Piht Soovitav: keskmise pikkusega, hästi lihaseline, seljale ulatuv Keskmiselt pikad abaluud ja õlavarred
Mittesoovitav: lühikesed abaluud ja õlavarred

Rind Soovitav: sügav, lai, kumera roietekaarega.
Mittesoovitav: mittesügav, kitsas, lameda roietekaarega.

Raam Soovitav: ristkülikukujuline keha, hästi ühendatud hobuse ees-, kesk-, ja tagaosas. Selg sirge ning keskmise pikkusega. Nimme lühike, laudjas rennjas, keskmise pikkusega, lai ja lihaseline.
Mittesoovitav: väga lühike või väga pikk keha. Nõrk, nõgus või kumer nimme. Laudjas tugevalt luipu, nõrga lihastusega.

Jäsemed Soovitav: tugevad, hästi arenenud liigestega, keskmise pikkusega sõrgatsiga, sõrgatsiliigeselt iseloomuliku sõrgatsitutiga. Kabjad korrapärased ja tugeva kabjarvega.
Mittesoovitav: nõrkade liigestega jalad; eetsi- ja taatsine esijala seis. Nõõritud kämmal; lühike, püstine või pehme sõrgats. Sirge või saabeljas tagajalg. Rangjalgne või kooskandne seis.

3.5. Liikumine

Soovitav: Eesti raskeveo tõugu hobuse liikumine peab olema hoogne, avar, vähemalt keskmise pikkusega. Jalgade liikumine otse ja ettepoole suunatud.

Mittesoovitav on lühike, seotud, väga madal, korrapäratu, riivlev samm või traav.

3.6. Iseloom, temperament, tervis ja kasutusala

Soovitav on mitmekülgseid kasutuseeldusi omav, vastupidav ja hea veotahtega hobune, iseloomult sõbralik. Temperamendilt energiline, kuid tasakaalukas, julge, hästi juhitav ja kergelt alluv hobune.

Mittesoovitud on tõrksad, närvilised ja tigidad hobused.

Eesti raskevehobune peab olema tugeva tervisega, hea söödakasutusega, hea sigivusega ja pärilike vigadeta. Põhilised kasutusalaad: põllu- ja metsatööl; mitmekülgne kasutus turismis; vabaaja ning rahvaüritustel ratsa- kui rakendihobusena.

3.7. Jõudluskontroll

Eesti raskeveo tõugu hobuste jõudlusomaduste hindamine toimub jõudluskontrolli andmete alusel.

Jõudluskontrolli andmed on :

- varssade ja noorhobuste hindamine
- täkkude hindamine, tõuraamatu sissekanded ja täkkude näitused
- märade hindamine, tõuraamatu sissekanded ja märade näitused
- täkkude ja märade jõudluskatsed
- võistlusspordi tulemused (näit. rakendisport jm.)

Jõudluskatsete tulemusi tunnustatakse, kui jõudluskontroll on läbi viidud vastavalt jõudluskatsete eeskirjadele ning kehtivatele juhenditele.

3.8. Täkkude hindamine

Hindamine on seltsi otsus täku kasutamise kohta säilitusprogrammi raames. Täku hindamise õiguspädevaks organiks on hindamiskomisjon.

Täku hindamiseks esitamisel peavad olema täidetud järgmised tingimused:

- vanus vähemalt 2 aastat;
- põlvnemine peab vastama tõuraamatusse sissekandmise tingimustele;
- hobusel on identifitseerimisdokument(pass, põlvnemistunnistus);
- enne hindamist tuleb kontrollida täku identiteeti;
- tervislike probleemide puudumine, mis kahjustavad tõuväärtust. Täkul ei tohi olla ei hammastiku ega munandite anomaaliat, viltust saba ega tehtud keha korrigeerimise operatsioone.

Hindamisotsus kõlab:

- tunnustatud
- mitte tunnustatud
- esialgu mitte tunnustatud

Hindamisotsus on “tunnustatud”, kui täkk on seltsi poolt hinnatud üleriigilistel jõudluskatsetel, täidetud on päritolu nõuded ning olemas on hindamisele vastavad välised tunnused.

Hindamisotsus on “esialgu mitte tunnustatud” kui täkk ei täida esitatud nõudmisi, kuid on oodata, et ta edaspidi neile nõudmistele vastab.

Hindamisotsus tuleb hindamiskoosolekul avalikuks teha. Otsus “tunnustatud” tuleb kanda põlvnemistunnistusele (passi).

§4. Eesti raskeveo tõugu hobuse aretuse ajalugu

Eesti raskevehobune on aretatud kohaliku hobuse baasil vältava ristamise teel ardenni tõugu täkkudega. Esimesed ardennid tõi 1862.aastal Torisse akadeemik A.Middendorf. XIX sajandi lõppu ja XX sajandit iseloomustab koordineerimata ardenni täkkude import ja kasutamine mõisnike poolt.

1911. aastal asutati Baltimaade Külmavereliste Hobuste Kasvatajate Selts, mille eesmärgiks oli koordineerida ardenni hobuste aretust. Seltsi tegevus lõppes mõne aasta pärast seoses I Maailmasõja algusega. 1913. aastal ostis rühm Virumaa mõisnike Rootsist ardenni tõugu noorhobuseid, mis paigutati Virumaa ja üksikud ka Harjumaa mõisatesse. Sellega pandi alus ardenni hobuste kasvatamisele Põhja-Eestis.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon lõpetas mõisnike tegevuse Eestis. 1920. aastal korraldati Eesti Vabariigi Põllutöoministeeriumi poolt ülemaaline hobuste registreerimine, et kindlaks teha tõumaterjali hulk ja leviku piirkonnad. Hobuste registreerimisandmete põhjal soovitas Põllutöoministeerium oma otsusega aretada Eestis kolme hobusetõugu: eesti, tori ja ardenni hobust.

1921. aastal asutasid ardenni hobuse kasvatajad Virumaa Hobusekasvatuse Seltsi, mis hiljem nimetati Ardenni Hobuste Tõuseltsiks. Tõuseltsi poolt alustati ardenni hobuste kandmist tõuraamatusse ning korraldati sihipärast ardenni hobuste aretustööd. Ardenni Hobuste Tõuseltsi tegevus katkes II Maailmasõja käigus.

1922. aastal võeti vastu esimene ardenni hobuste tõumäärustik ja avati Eesti ardennihobuste tõuraamat. Tõuraamatusse märgiti ardenni tüübilisi 3...14 aasta vanuseid hobuseid, kelle kõrgus turjalt oli täkkudel 148...164 cm, märadel 146...160 cm ning kämbla ümbermõõt täkkudel vähemalt 21 cm ja märadel 20 cm. Lisaks hinnati hobuseid tõuraamatusse märkimisel veel põlvnemise, välimiku, käigu, iseloomu ja tervise järgi. Vastavalt hinnangule jaotati hobused I, II või III klassi. Tõuraamat jagunes kaheks osakonnaks: puhtatõulised hobused (tõumärk A) ja ristandhobused (Eesti ardenni tõumärk EA). 1922. ja 1923. a. võeti tõuraamatusse 51 eesti ardenni takku ja 207 mära.

Tõumaterjali soetamisel omasid erilist tähtsust Rootsist imporditud takud. 1913...1924. aastal Rootsist imporditud ardenni täkkudest märgiti 1922.-1923. aastal tõuraamatusse järgmised takud: Aviso 7 A, Alenius 8A, Lothar 9 A, Harras 19 A ja Etual 38 A.

1923. aastal osteti riigi abiga 2 takku Rootsist (Orkett 45A , Orpheus 46A), 1 takk Hollandist (Don Juan 47 A) ja 4 takku Belgiast (Orfroy 48 A, Tabac 49 A, Jannot d`Aubreme 50 A, Coquet 51 A). Järgnevatel aastatel jätkus riigi toetus tõumaterjali (takud, märad, noorhobused) impordiks, peamiselt Rootsist. 1925. aasta lõpuks kuulu riigi eesti ardenni sugutäkkude nimekirja 15 takku. Riigi toetusega osteti aastatel 1923-1925 täiendavalt 31 eesti ardenni mära ja märavarssa.

1948. aastal alustas tööd Riiklik Hobuste Tõulava. Tõulava jätkas ardenni hobuste tõuraamatu pidamist .Tegeleti aretustöö organiseerimisega kolhooside ja sovhooside tõufarmides. 1953. aastal imporditi heade sugutäkkude vähesuse tõttu 10 nõukogude raskeveo takku Mordva ANSV-st ja Vladimiri oblastist, kellest iseseisva liini moodustas Rambatan 1006 NR.

1953. aastal 28. augustil nimetati Eesti NSV põllumajanduse ministri käskkirjaga nr. 255 eesti ardenni hobune eesti raskeveohobuseks (tõumärk ER).

1968. aasta 18.aprillil kinnitati eesti raskeveo tõug Eesti Hobusetõugude Tõuaretuse Nõukogu otsuse põhjal puhtatõuliseks ja lõpetati märade kandmine tõuraamatu eri osadesse.

1991. aastast taasiseseisvunud Eestis toimus eesti raskeveohobuste aretustöö üleminek erakasvanduste ja üksikute hobusekasvatajate kätte üle Eesti. Tõuraamatusse kantud hobuste arvukuse vähenemine. Eesti Hobusekasvatajate Seltsi poolt eesti raskeveohobuste tõuraamatu pidamine ja aretustöö korraldamine.

§5. Eesti raskeveo tõugu hobuse populatsiooni hetkeseis

Programmi lähtealuseks on eesti raskeveo tõugu hobuste populatsioon alates Ardennihobuste tõuraamatu avamisest 1922 aastal Eestis. 01.01.2008 aasta seisuga on võetud tõuraamatusse 6281 mära ja 2187 takku.

01.01.2008 seisuga on populatsiooni suurus 77 tõuraamatusse kantud mära ja 7 tunnustatud sugutakku. 2007. aastal registreeriti 30 varsa sünd.

Sugutäkkud

Seitse tunnustatud sugutäkki kuuluvad nelja genealoogilisse liini.

Rootsist imporditud rootsi ardenni täkkudest liinid on:

Evido 1340 A liin - paaritusvõrgus täkk Emiir 2175 ER, Ekstron 2179 ER

Karat 571 A liin – paaritusvõrgus täkk Kaspar 2173 ER, Kuningas 2184 ER, Kevin 2187 ER

Neptun ov Ärsta 77A liin – paaritusvõrgus täkk Naksur 2137 ER

Vallin 197 A liin – paaritusvõrgus täkk Valmet 2186 ER

Saksamaalt imporditi 1993.a. schleswigi külmavereline täkk Herold 2170 ER (hukkunud 15.08.2005).

Keskised mõõtmed täkkudel: turjakõrgus 163 cm, rinna ümbermõõt 197cm - kämbla ümbermõõt 24,5 cm.

Keskised mõõtmed märadel: turjakõrgus 158 cm, rinna ümbermõõt 195 cm- kämbla ümbermõõt 22,0 cm.

Peamiseks aretusmeetodiks on puhtatõuline aretus koos sisestava ristamisega sugulastõugudega. Paaridevaliku eesmärgiks on säilitada tõule iseloomulikud omadused ja vältida inbriidigu-depressiooni. Paaridevalikul tuleb kasutada nii ühtlikku kui mitteühtlikku paaridevalikut; kaug-, mõõdukat- ja vajadusel lähissuguluspaaritust.

Aretus märaperekondade kaudu omas suuremat tähtsust 1950...1990 aastatel. Käesoleval etapil, piiratud emasloomade arvu juures, tuleb igasse genotüüpi suhtuda võrdväärse tähelepanuga.

Värvused

Põhivärvused on raudjas ja kõrb, populatsioonis on üksikuid musta ja kimli värvusega hobuseid.

Tervis

Eesti raskeveo tõugu hobuste tervislik seisund on hea. Hobuste keskmine eluiga ulatub normaalsete pidamistingimuste juures 22...25 aastani. Hobuste eluea vähenemist ei ole tõestatud. Sigivus on rahuldav. Sugumärad on võimelised igal aastal varssuma ja andma elujõulise varsa , kuid märade tiinestumist on raske saavutada. Tasakaalustatud söötmine, head pidamistingimused ning töökoormuse tagamine vähendavad riske tiinestumisel.

Inbriidigu-depressiooni vältimiseks tuleb:

tõu leviala laiendamine Kirde-Eestist üle kogu Eesti

uute tõurühmade moodustamine kogu Eestis

uute aretusliinide kujundamine sugulastõugude kasutamise tulemusena

isasloomade sperma külmutamine ning isaslooma kasutusperioodi pikendamine

vähelevinud genotüüpidega emasloomadelt embrüote külmutamine ja säilitamine

Eriprogramm

Käesoleva programmi raames oli lubatud eriprogrammina eesti raskeveohobuse tõus kasutada vladimiri tõugu täkki Vezdehod, mille eesmärgiks on tõu liikumisomaduste ja atraktiivsuse tõstmine. Piirang kasutusel: paaritada tohib mitte üle 25% paaritavate märade arvust aastas kolme aasta jooksul.(Eriprogramm lõppenud 2007.aastal)

Säilitus- ja aretusprogrammi majanduslikud meetmed:

Eesti raskeveo tõugu hobuste populatsiooni säilitamiseks ja arenguks tuleb rakendada järgnevat majanduslikke meetmeid:

Sugutäkkude baasi kindlustamine, vajadusel sugutäku import;

Sugutäkkude järglaste jõudluskontrolli toetamine;

Sugutäkkude, eriti vähem levinud genotüübiga sugutäkkude pidamise toetamine;

Tõupuhaste varssade toetus;
Eripaaride valiku toetus, mis aitaks tagada tõu säilimise;
Tõu tutvustamine ja propageerimine näitustel ja messidel;
Koolitus-ja teabepäevade korraldamine

EESTI RASKEVEO TÕUGU HOBUSTE TÕURAAMATU PIDAMISE KORD

Eesti raskeveo tõugu hobuste tõuraamatut (edaspidi “tõuraamat”) peab Eesti Hobusekasvatajate Selts (edaspidi EHS), kes vastutab sissekannete eest. Tõuraamatut täidetakse ja algdokumente säilitatakse EHS’i kontoris.

Tõuraamatu eeskirjade kohaselt peavad tõuraamatus olema iga hobuse kohta järgmised andmed:

- aretaja ja omaniku nimi ja aadress;
- sünniaeg, sugu, värvus ja märgised;
- individuaalnumber;
- vähemalt neli esivanemate põlvkonda;
- tõuraamatusse sissekandmise ja sissekannete muutuste otsused;
- väljamineku kuupäev ja põhjus;
- kõik teadaolevad jõudluskontrolli tulemused ja aretusväärtuse määramine;
- tõuaretusalane näitus ja toimumisaeg;
- tema järglaskond;
- geneetilise ekspertiisi akti number. Sugutäkkudel kohustuslik, teistel soovituslik.

Vajalikud dokumendid tõuraamatusse kandmisel

1. Paaritustunnistus

Paaritustunnistuse registreeritud vormi väljastab täku pidajale EHS. Täku valdaja täidab ja allkirjastab paaritustunnistuse peale teostatud paaritust.

Paaritatud mära omanik saab täku valdajalt paaritustunnistuse esimese lehe, mille ta hoiab alles kui tõendust toimunud paarituse kohta. Mära müügi korral antakse paaritustunnistus edasi mära ostjale.

Täku valdaja on kohustatud pidama paaritusnimekirja, kus ta fikseerib toimunud paaritused kronoloogilises järjekorras.

Täku valdaja peab saatma paaritustunnistuse teise lehe ning paaritusnimekirja EHS’i kontoris enne 31.detsembrit.

Paaritustunnistus peab sisaldama:

- mära nime, individuaalnumbri ja/või tõuraamatu numbri;
- täku nime, individuaalnumbri ja/või tõuraamatu numbri;
- paaritusajad;
- võimaluse korral tiinuse kontrolli kuupäeva ja tulemuse;
- mära omaniku nime ja aadressi;
- täku valdaja nime, aadressi ja allkirja.

2. Varsa sünnitunnistus

Mära omanik täidab varsa sünnitunnistuse, allkirjastab ning saadab selle EHS’i büroosse 30 päeva jooksul peale mära varssumist.

Varsa sünnitunnistus peab sisaldama:

- varsa ema nimi, individuaalnumber ja/või tõuraamatu number;
- varsa isa nimi, individuaalnumber ja/või tõuraamatu number;
- mära omanik või omanike esindaja;
- varsa sünniaeg, sugu;
- varsa värvus;
- andmeid tiinuse katkemise või surnultsünni kohta.

3. Identifitseerimisleht

Varsa identifitseerib ning identifitseerimislehe täidab EHS'i poolt volitatud isik varsa ema juures. Vanemate hobuste identifitseerimisel on vajalik omaniku poolt esitada hobuse põlvnemist tõendavad dokumendid. Identifitseerimisleht allkirjastatakse varsa ema või hobuse omaniku või omanike esindaja poolt. Identifitseerimisleht koostatakse kahes eksemplaris, mille koopiat antakse varsa ema või hobuse omanikule. Identifitseerimislehe originaali alusel väljastatakse hobuse pass hiljemalt 6 kuu jooksul peale identifitseerimist.

Identifitseerimislehel peavad sisalduma järgmised andmed hobuse kohta:

- nimi, sünniaeg, sünnikoht, sugu ja tõug;
- omaniku või omanike esindaja nimi ja aadress;
- ema ning isa nimed, individuaalnumbrid ja/või tõuraamatu numbrid;
- ema paaritamise aeg ning paaritustunnistuse number;
- värvus, märgiste kirjeldus ja joonisdiagramm.

4. Registreeritud hobuse põlvnemistunnistus (pass)

Pass on dokument hobuse päritolu, jõudluse ja identifitseerimise kohta, mis kuulub hobuse juurde ja peab omaniku vahetuse korral hobusega kaasnema. Passi kadumisest peab omanik EHS'i viivitamatult teavitama ning kirjaliku avalduse alusel väljastatakse talle duplikaatpass.

Pass on aluseks hobuse sissekandmisel tõuraamatusse.

Pass sisaldab järgmisi andmeid hobuse kohta:

- passi väljastanud aretusühistu nimi;
- hobuse individuaalnumber;
- hobuse märgistus (kiip, põletusmärk jms.);
- hobuse tõug, sünniaeg, sugu, värvus, märgised ning joonisdiagramm;
- hobuse ja tema eellaste põlvnemine nelja põlvkonna ulatuses (sh. hobuse vanemate ja vana-vanemate nimed, värvused, sünniaastad ning kanded vastavatesse tõuraamatu osadesse);
- ema paaritamisaeg;
- hobuse jõudluskontrolli ja aretusväärtuse andmed, märkmeid hobuse hindamise ja tunnustamise kohta;
- aretuskonkursside ja näituste tulemused;
- aretaja-säilitaja nimi ning aadress.

Aretusandmete muutmine

Kõik muudatused (värvus, märgised, jõudluskontroll, näituste tulemused, omanikuvahetus jm.) kantakse passi ja tõuraamatusse EHS'i volitatud isiku poolt. Vastavate märgete tegemiseks esitab hobuse omanik passi EHS'ile. Passis sisalduvate andmete muutmine omaniku poolt on keelatud.

Aretaja-säilitaja kohustused

Aretaja-säilitaja on kohustatud pidama arvestust oma hobuste üle, täitma algarvestuse lehte ja edastama aasta lõpuks andmed karjas olevate hobuste kohta EHS-i kontorisse.

Aretaja-säilitaja vastutab andmete õigsuse eest paaritustunnistusel, varsa sünnitunnistusel ja teistel dokumentidel, mida nad täidavad või väljastavad. Kohustus on kontrollima oma hobuse dokumentides sisalduvate andmete õigsust. Ebatäpsete andmete avastamise korral tuleb sellest EHS-i kontorisse viivitamatult teatada ning edastada parandust vajav dokument EHS-i kontorisse. EHS'i volitatud isik viib sisse vajalikud parandused koos märkustega.

Hobuste sündmuste (*omanikuvahetus, kastreerimine, hukkumine jms.*) korral teavitab hobuse omanik või omanike esindaja sellest EHS'i tõuraamatu pidajat 1 kuu jooksul sündmuse toimumisest alates.

Aretaja on kohustatud lubama läbi viia päritolu kindlakstegevaid uuringuid. Ekspertiisi vajadusest, toimumisest ja tulemustest tuleb teavitada EHS'i.

Täku valdaja kohustused

Täku valdaja vastutab nõuetele vastava paarituse (seemenduse) läbiviimise ja selle registreerimise eest EHS'is.

Täku valdaja kohustuste hulka kuuluvad:

- paaritustunnistuse täitmine;
- kinnipidamine kõigist täkkude paarituste või seemenduste piirangutest;
- täku elu- ja asukoha muutusest ning tõuaretusest väljalangemise kohta teavitamine EHS'i kontorisse;
- nõustumine nende valduses olevate aretusandmete edastamise ja avaldamisega.

Märgistamise kord

Varsa või vanema hobuse identifitseerimiseks täidetakse identifitseerimisleht. Hobuse esmakordsel registreerimisel antakse talle individuaalnumber, mida edaspidi ei muudeta ning väljastatakse pass.

Peale 01.07.2009 esmakordselt identifitseeritud hobused märgistatakse elektroonilise transponderiga.

Hobused, kellele väljastatakse pass, peavad kandma nime. Nimi peab algama isa esitähga ning lõppema soovitatavalt märadel täishäälikuga ning täkkudel kaashäälikuga. EHS'il on õigus nõuda nime muutmist järgmistel põhjustel:

- korduvate nimede kasutamisel tõus;
- põhjendamatult pikkade nimede korral;
- kuulsate hobuste nimede kasutamisel.

Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis

Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis teostatakse rahvusvaheliselt tunnustatud laboris.

Hobuse põlvnemisandmeid on geneetilise ekspertiisi abil vaja kontrollida, kui:

- mära paaritati/seemendati ühe inna ajal kahe või enama täkuga;
- mära paaritati/seemendati kahe teineteisele järgneva inna ajal mitme täkuga ja varsa sünniaja järgi võivad kaks viimast takku olla võimalikud isad;
- kui varss on ema juures nõuetekohaselt identifitseerimata.

EHS teostab igal aastal 1% populatsiooni põlvnemise uuringu DNA alusel lähtudes järelvalveameti poolt kinnitatud dokumendist (põlvnemise õigsuse kontrolli kord juhuslikkuse printsiibi alusel eesti hobuse, tori hobuse, eesti raskeveohobuse ja trakeeni tõus).

Geneetilise ekspertiisi tulemusena hobuse põlvnemisandmete ebaõigeks osutumise korral kannab proovi võtmise ja tehtud ekspertiisi kulud hobuse omanik.

Kõik täkud, kes on olnud sugulises kasutuses, peavad läbima geneetilise ekspertiisi. Täku geneetilise ekspertiisi kulud kannab täku omanik.

EESTI RASKEVEO TÕUGU HOBUSTE TÕURAAMATU JAOTUS

Tõuraamat jaguneb:

Põhiosa:

- täkkude peatõuraamat ja tõuraamat
- märade peatõuraamat ja tõuraamat
- eeltõuraamat

Lisaosa:

- Register A
- Register B

Tõuraamatu TB osa kandeid saab teha aretusprogrammis osalevate hobuste ja nende järglaste osas.

1. Täkkude kandmine peatõuraamatusse

Täkkude kandmisel peatõuraamatusse on õiguspädevaks organiks hindamiskomisjon. Täku kandmine peatõuraamatusse toimub kõige varem kolmandal eluaastal, kui nimetatud täkk on hindamiskomisjoni poolt hinnatud ja tunnustatud.

Peatõuraamatusse kantakse eesti raskeveo tõugu täkid:

- kes on sünnijärgselt registreeritud tõuraamatu eeltõuraamatus
- kelle puhul on oodata aretusprogrammis kindlaks määratud eesmärkide saavutamist
- täkk peab saama noorhobuste hindamisel hinnatavate tunnuste osas vähemalt "6" punkti ning hindamis- ja tõukomisjoni poolt tunnustuse.
- Täkid, kes ei ole läbinud jõudluskontrolli katseid, kuid vastavad peatõuraamatu nõuetele ja on kantud peatõuraamatusse, peavad olema hinnatud kuuendaks eluaastaks vähemalt kolme järglase jõudluskontrolli tulemuste järgi.
- nelja aastased ja vanemad täkid, kes ei ole saanud hindamis- ja tõukomisjoni poolt tunnustust, peavad läbima jõudluskatsete testid (rakendisport, veokatsed jne.) ja vastama tunnustamiseks vajalikele nõuetele.
- täkid, kes on vajalikud tõugenofondi säilitamiseks või laiendamiseks, tuleb kanda peatõuraamatusse tõukomisjoni otsusega.

2. Täkkude kandmine tõuraamatusse

Täkkude tõuraamatusse kantakse eesti raskeveo tõugu täkid, keda on kasutatud suguliselt ning

- kes on sünnijärgselt registreeritud eesti raskeveo tõugu hobuste eeltõuraamatus;
- kes ei ole aretuseks tunnustatud;
- säilitus- ja aretusprogrammis eriprogrammiga lubatud täkid.

3. Märade kandmine peatõuraamatusse

Säilitus-aretusprogrammis osalevate märade tõuraamatu peatõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olevad märad:

- kes on sünnijärgselt registreeritud eesti raskeveo tõugu hobuste tõuraamatu eeltõuraamatus;
- kes hindamisel on saavutanud hinnatavate tunnuste osas vähemalt "6" punkti.

Mära, kellel ei ole täidetud eeltoodud nõuded, kuid kes põlvneb aretusprogrammi tõuraamatu põhiosasse kantud vanematest, on nõuetekohaselt identifitseeritud ning kelle põlvnemine on dokumentaalselt tõestatud ja kellelt on saadud vähemalt kaks väga hea hinnanguga ning tõule vajalikku järglast, võib hindamiskomisjoni otsusega kanda peatõuraamatusse.

4. Märade kandmine tõuraamatusse

Märade tõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olevad märad, ning kes on sünnijärgselt registreeritud eesti raskeveo tõugu hobuste tõuraamatu eeltõuraamatus ning kes ise on hinnatud tõuraamatusse kandmisel.

5. Eeltõuraamat

Eeltõuraamatusse kantakse peatõuraamatu ja tõuraamatu märade järglased, kes on saanud peatõuraamatu ja tõuraamatu täkkudest. Eeltõuraamatusse kande teostamine toimub hobuse registreerimisel, kui on täidetud tõuraamatu põhiosa nõuded põlvnemise osas.

Tõuraamatu lisa ehk register

Registrisse kantakse registreeritud hobused, kes kuuluvad samasse populatsiooni, on nõuetekohaselt identifitseeritud ja hinnatud programmi alusel, kuid kelle põlvnemine ei vasta tõuraamatu põhiosa nõuetele.

Tõuraamatu lisa ehk register jaguneb kaheks: register A ja register B.

Register A

Eesti raskeveo tõugu hobuste tõuraamatu A- registrisse kantakse:

- eesti raskeveo tõugu hobused, kelle põlvnemine ei vasta tõuraamatu põhiosa nõuetele

Registrist A kantakse hobune eesti raskeveo tõugu hobuste tõuraamatu põhiosasse, kui tema ema ja emaema on kantud tõuraamatu registrisse A ning tema isa ja emaisa on tõuraamatu põhiosa täkid.

Register B

Eesti raskeveo tõugu hobuste tõuraamatu B-registrisse kantakse kõik hobused, kes ei ole saanud vastavalt käesolevale programmile, kuid on tõutüübilised ning põlvnevad ema poolt tõuraamatu põhiosasse või registrisse A kantud märadest. Need hobused ei võta osa aretusprogrammist.

Hindamata täkkude ja märade kandmine tõuraamatusse

Täkid ja märad, kelle karjast väljaminek toimub enne hindamist ja/või järglase registreerimist, võidakse kanda tõuraamatusse tõestatud põlvnemise alusel.

Tõuraamatu sissekannete muutmine või täiendamine

Juhul kui selgub, et hobuse sissekanne tõuraamatu vastavasse osasse on toimunud omaniku poolt valede või puudulike andmete alusel, tuleb sisse viia kannete muudatused.

7. Mära väljaregistreerimine tõuraamatust

Märade väljaregistreerimine tõuraamatust toimub mära omaniku avalduse alusel.

Mära surma korral peab mära omanik sellest seltsi kirjaliku teatega teavitama ning tagastama hobuse tõutunnistuse (passi). Selts teeb vastava kande tõuraamatusse.